

ESEJE a články

Svět pracující k porodu

Jak známo, či dnes už spíše pomalu neznámo, začíná lidský porod mírnými a většinou ne hned bolestivými stahy ve velkých časových intervalech, které teprve postupně houstnou a nabývají na dramatickosti. Sledujeme-li dnes vývoj západního světa, není pochyb, že se cosi připravuje a jedna významná dějinná perioda končí.

Trochu podobně padlo v letech 1911-1922 pět dynastií, které úspěšně po mnoho staletí vládly, a zdálo se, že na svých trůnech setrvají věčně – Mandžouvé, Romanovci, Habsburkové, Hohenzollerni a Osmané

Čím to, že „cajtgajst“ najednou zavane, kam chce, a metody, které se po dlouhou dobu osvědčovaly, najednou už nefungují? Současná krize se jeví jako „finanční“, ale je ve skutečnosti pro Západ krizí systémovou. Vlny neklidu zachvacují celý svět, aniž se zatím něco zcela převratného děje. Země „pracuje k porodu“ a nikdo neví, co a kdy vlastně přijde na svět – „plod jejího života“ může, ale také nemusí být k nakousnutí. Dolar, božstvo našich dnů, se zmítá v nesnázích. Míval prakticky všechny atributy božství – byl všudypřítomný, všemohoucí, dobrý, skrze něj byly stvořeny všechny další měny, zdál se i věčný.

Situace se do jisté míry podobá té, která by nastala, kdyby se ve vrcholném středověku rozkřiklo, že božstvo, jemuž všechen klérus slouží a jemuž se klanějí králové i nevolníci, visí na infuzích a vypadá to s ním zle (monoteistický Bůh je zajisté z definice věčný a neproměnný, ale představme si to pro jednu takto). Jaká asi panika by zachvátila celé křesťanstvo od papežské kurie až k poustevníkům v lesích! Kolik by bylo ujišťování z kazatelen, že se jednalo jen o lehlou přechodnou nevolnost!

I dnešní „političtí flandřáci“ spěchají lid ujistit, že vše je v nejlepším pořádku, oni bdí a výkyv je jen dočasný. Mezi tím vytloukají klín klínem a doufají, že se jim povede přežít alespoň toto volební období – jejich následovníci už připravují další sliby. Je ostatně typické, že jakýkoli zaběhaný systém nelze zreformovat, ani mu nelze dát „zpětný chod“: musí se nechat dojet a poté vyhnít až do samého kořene.

Je vcelku marno opakovat, že nelze trvale žít na dluh a „přifukovat“ ekonomiku fiktivními penězi, které se postupně vyprazdňují – společenský systém, nastavený soustavou zpětných vazeb na stále excesivnější utrácení, nelze přeprogramovat. S výjimkou Japonska a Siamu 19. století žádná společnost v nové době nezvládla transformaci bez úplného kolapsu, neřku-li války. To, že se Sovětský svaz proti carskému Rusku zhroutil zcela nekrvavě a jihoafrický apartheid také, dává sice celkem optimistické vyhlídky, ale ne úplnou jistotu. Potíž je také v tom, že nedá-li se účinně vládnout penězi jako dosud, činívá se tak samopalem.

Zatím je situace podobná stavu, který znají všichni, kdo se někdy jen trochu obírali psychosomatickou medicínou – tenze v organismu si hledá cestu na povrch, „zkouší“ různé symptomy a hledá místo nejmenšího odporu: tam se poté dramaticky „vyvalí“, ještě obtížno poznat, zda jako infarkt, žaludeční vřed či aspoň pořádný ekzém. Málo

si uvědomujeme, že každý kolaps je i počátkem něčeho nového, byť v tuto chvíli neznámého. Inflace a „tunelování“ zachvátily ostatně všechny aspekty společnosti: vzdělání, které se limitně blíží rozdávání diplomů, či odborné, publicistické i beletristické písemnictví, které neustále hekticky produkuje lavinu textů stále řidších. Produktivní obyvatelstvo se v ekonomickém šílení „spaluje“, aniž by se dostatečně obnovovalo.

Stála celá ta v něčem jistě ojedinělá růstová orgie za to? Kdybychom si z ní odnesli jen poučení a nikoli střepiny v těle, tak snad ano.

God save the queen

Takto tradičně bzučí, jak známo, britské včely během letního rojení. Letos ovšem hučí celá Británie o poznání drsněji, jako úl, na který nešetrně zaklepali. Agrese a „blbá nálada“ roste v celém světě a je vždy jen otázka, kde se poprvé „vyvalí“. Se zděšením sleduji posun mediálních diskusí směrem k nikdy dříve nevídanému sprostřáctví a je velmi neradostné si tímto trendem proložit přímku – tak za dva roky by se mohla řezat hrdla.

Vždy jsem si kladl otázku, zda násilí mediální může u nás lidí, jen lehce kulturně zamaskovaných lidoopů, trvale nahradit „vzrůšo“ z bitek, loupení a pálení. Už to vím. Ne že by soudnější jedinci v britské společnosti už léta nevarovali, jak to dopadne. Jen v českých překladech máme minimálně dvě knihy o tomto problému jednající – stačí ocitovat jejich celý název: T. Dalrymple: *Život na dně: Světový názor, který vytváří spodinu společnosti* (2005) a A. Browne: *Úprk rozumu: Politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii* (2009).

Jako obvykle na varovné hlasy nikdo nedal a nedá. Anglie byla proti střední Evropě vždy o několik koňských délek napřed na cestě k pokroku: právě tam se jako první objevila demokracie, tržní hospodářství, průmyslová revoluce, kapitalistické hospodaření, železnice, moderní hudba a mnoho dalších fenoménů. Je tudíž možno s rozumnou pravděpodobností očekávat, že Londýn dneška je Berlínem zítřka. Úpadek britského státního školství sice pokročil dále než na kontinentě, ale děláme, co můžeme.

Proč si společnost vlastně s nadšením pěstuje svůj „temný pól“, svůj jungovský stín, tak jako mnozí rodiče neustále omlouvají a podporují své „nezvedené“ děti? Umožňuje to zůstat čistý, pracovitý a obětavý a „stínové“ vlastnosti padnou na jiné. Na jejich úkor se žije úplně jinak, než se obecně myslí, neboť to už dnes dávno není o vykořisťování, ale o dotování: rozklad jedněch je rozkvětem druhých, jako v tajemných spojených nádobách. Jungovský stín je, jak známo, nepochopená temná a destruktivní část nás samých – možná není úplně náhodou, že jej dávno před Jungem poprvé popsal právě britský literát R. L. Stevenson: korektní gentleman, lékař a filantrop Dr. Jekyll se občas mění v menšího a mladšího Mr. Hyda, dětinsky agresivního a zlovolného.

Ostatně, netleskala celá západní civilizace po léta raperům a jejich produktům? Když se to někdo opravdu odvážil uskutečnit, ustrnula. Naše kultura není schopna rozumně propojit laskavost s přísností a raději provádí cosi, co připomíná dávné placení výpalného nájezdníkům – potenciální paliči však nepřijíždějí z dalekých stepí,

ale žijí uvnitř ní. Představa o tom, že přepumpování peněz vyřeší všechny problémy, je jednou z nejrozšířenějších a nejzlobnějších pověr dneška. Londýnské události také ukázaly, že vlky nežene z lesů jen bída hmotná, ale spíš duchovní. Je opravdu autorita, jakkoli statek ošemetný, tím nejhnusnějším v našem světě a je vskutku nutno její sebelehčí nádech hned zadupat jako mandelinku bramborovou? Je nutno lid neustále krmit zábavným koktejlem z agresivních hloupostí a násilností a zároveň lákat na konzum všeho druhu? Každému dvě plazmové televize! Je opravdu dobře zakládat ve čtvrtině společnosti dynastie nezaměstnaných-nezaměstnatelných, kteří jsou po desetiletí skromně krmeni a nechce se po nich zholat nic, ani aby uklízeli město či chodili pro svačiny těm, kdo je živí? Není práce čímsi důležitějším a není smysluplná činnost pro člověka důležitější než konzum? Není naopak workoholické běsnění společnosti a její jednostranné upnutí na peníze fatálním omylem? Kdo ví...

Ze světa bídy a bezpráví

Není dobře toho mnoho pamatovat. Čtu-li mediální zprávy současné doby o Číně, je mi velmi těžko si nevzpomenout na dikci, s níž minulorežimní noviny psaly o Spojených státech a nepatrně přitlumeněji i o Západě vůbec. Časopis Mladý svět měl pro takovéto zprávy speciální rubriku s názvem tuším „Ze světa bídy a bezpráví“ (po třiceti letech si nejsem jist s doslovností), kde si mohl čtenář prohlédnout zbědované žebráky na chodnicích Bronxu, mládež rozleptanou drogami, stávkující horníky rozháněné policií či nezaměstnané tísnící se kolem okének úřadů práce. Bylo zřejmé, že imperialismus mele z posledního.

Když jsem po pár letech do Států přijel, už z Vídně, na návštěvu, byl jsem šokován, že snímky nepocházejí z moskevských propagandistických ateliérů, ale že to v Bronxu i jinde místy skutečně takhle chodí. Obrovská pole rodinných vilek, mládež nedrogová a snaživá i horníci nestávkující ovšem v Mladém světě nebyli.

V Sovětském svazu stalinské éry byl dokonce speciální paragraf pro zločin „poklonování před Západem“. Pokud už se snad nedalo popřít, že něco se v té Americe daří přece jen líp než v zemi, kde zítra již znamená včera, stejně to bylo zcela znehodnoceno už samou skutečností, že tam nemají socialismus.

Podíváme-li se na stránky našich médií, naznáme, že hlavní aktivity a události čínské říše spočívají v trýznění disidentů, opalování živých koček letlampami, znečišťování životního prostředí, požívání psů, živelných a jiných katastrof, demonstrací a jejich rozhánění apod.

Navzdory desetiprocentnímu meziročnímu růstu ekonomiky je konečná katastrofa na dosah ruky. Na místě samém se pak může divák přesvědčit, že v zemi velké jako Evropa se jistě najde mnoho nepravostí, ale musejí se hledat stejně bedlivě jako v Americe osmdesátých let.

Za všechno, co je ve mně lepšího, vděčím cestování, abych tak parafrázoval Gorkého, ne Mladému světu a informačním serverům. Je s podivem, že maoistická Čína evropské intelektuály fascinovala a z malé části dosud fascinuje, ač Maem rozpoutané peklo „kulturní revoluce“ hledá sobě rovného. Kupodivu Tengovy reformy, které zemi učinily obyvatelnou a jejichž dosah nepopírají ani zestárlí penzionovaní aparátčící z tamní „staré gardy“, je nechaly chladnými, byť díky nim se i „obyčejným lidem“ v Číně žije mnohem lépe a s mnohem větším manévrovacím prostorem, než kdy v historii.

Není pochyb, že v Evropě je značně pohodlněji a individualističtěji a konec konců proto se zde držím. Jakápak by se ale o ní dala při vhodném výběru udělat koláž?

Neopakuje se znovu situace z let osmdesátých, kdy dynamická Amerika postupně „uhnala“ kolose na hliněných nohou a jeho satelity? Neživila Amerika po léta Sovětský svaz velkými exporty obilí? Nenapůjčovalo Západní Německo Východnímu spousty peněz bez naděje na vrácení?

Čína dnes reprezentuje „kapitalistický“ pól světa, či lépe řečeno něco podobného Velké Británii 19. století, která také bývala „dílou světa“ a expandovala, byť s tehdejší vojenskou dravostí, na všechny kontinenty – i tam tehdy leccos probíhalo drsněji než dnes. Velké civilizační celky představují cosi vzdáleně podobného živým organismům a prodělávají podobné životní cykly od mládí k stárnutí a rozkladu, mohou se ovšem po vzoru ořezaných hlavatých vrb „omladit“, u nás třeba naposledy revolucí 1989.

Není pochyby, že všeho na světě je do času, žádný strom do nebe nevyrostl a vyloučeno není nikdy nic. Ovšem k přesvědčení, že ten čínský již zítra uschne na stojato, je třeba skutečně pevné víry a pravidelného čtení Mladého světa.

Zpronevřené nebe

Právě jsem četl Werfelův román výše uvedeného jména, když ke mně dorazila zpráva o umístění raketoplánu Atlantis v muzeu. V neustálých drobných, leč křečovitých záchvěvech probíhající krize – záměrně nepíšu finanční, protože je celospolečenská – to vzbudilo mnohem menší pozornost, než jaký význam tato událost má. Možná je to význam spíše symbolický, ale symboly byly v dějinách lidstva vždy tím klíčovým. Dá se říci, že kosmický výzkum je v zásadě v mrtvém bodě a nedostává se kuráže v něm pokračovat. Představa o tom, že jeho další kolo budou financovat převážně soukromé firmy, je spíše snahou z věci vycouvat bez úplné ztráty tváře.

Ne že by snad byla společnost na celé planetě chudší než v šedesátých letech – pravý opak je pravdou. Jen se celoplanetárně vytratila odvaha a chuť vůbec něco podobného dělat. Vlastně až teď dozrávají plody roku 1968, který tvář euroamerické společnosti změnil víc, než obvykle soudíme. V něčem jistě k lepšímu, společnost je mírnější, méně násilná, mateřsky se o každého stará – namísto tvrdého trestajícího *Vaterlandu* zvolna vyrostl pečující a místy dusivý *Mutterland*. Jedním z doprovodných jevů vývoje postmoderny je rozpad tzv. „velkých vyprávění“, která dávala životu společnosti i jedince smysl a zarámování. Někdy mohly být i zcela děsivé: celosvětové vítězství proletářské revoluce či árijské rasy.

Kosmický výzkum, který se vynořil po druhé světové válce a vlastně vyrostl z jejich produktů – vzpomeňme Wernhera von Brauna – , vytvořil v zásadě pro celou planetu nové „velké vyprávění“ a „Velký Cíl“, tentokrát na rozdíl od dobovačných válek a krvavého sociálního inženýrství zcela neškodný a na rozdíl od stavby pyramid i hmatatelně prospěšný. Nešlo jen o nové technologie, které v jeho rámci houfně vznikaly. Pokud má lidstvo a pozemský život vůbec na velmi dlouhé lokte nějakou perspektivu, pak je to právě expanze do nových prostorů a jejich kolonizace, byť to může znít jakkoli fantasticky.

Vždycky mi bylo záhadou, jak mohla mingovská Čína dobrovolně rezignovat na zámořské objevné plavby pod vedením kapitánů-eunuchů, jako byl třeba Čeng Che

(1371-1435). Teď mám dojem, že jsem to pochopil. Nejde až tak o to, že podobné podniky jsou příliš nákladné – i americké državy byly za Kolumba a relativně dlouho po něm pro španělský dvůr finančně velmi pasivní. Jde o jakési přesunutí centrálního úběžníku a bodu pozornosti z dále za humna či v našem případě z nebe na zem. Jistě nám nebude určitý díl našich peněz mizet v podnicích, jejichž smysl nedohlédáme a z nichž bude prospěch v této generaci spíše nepřímý. Horší je, že se vzdálené úběžníky z našich životů vytratily vůbec – hlavní starosti jsou pak povahy komerční, aby nám na všech stranách přibývalo: když to trochu přeženu, zda v tubě šamponu je opravdu těch 40% objemu zadarmo.

Poté, co většina západní populace přestala vidět v nebi sídlo božských mocností, vzdává se ho faktickou rezignací na kosmický výzkum jaksi podruhé. Pouze Čína do něj má v přítomné době ten pravý „ajfr“, bude muset ale mnoho technologií vyvinout znovu a sama. Jsme v nebezpečí, že jsme hodili přes palubu něco, co vlastně mohlo celé lidstvo spojovat na úkolu, který nějak přesahuje horizont málo uspokojivého „mít se dobře a stále lépe“ a který by byl zároveň smysluplný a nezločinný. Snad to není jen nostalgickým faktem, že jsme s kosmickým výzkumem stejně staří, že mne celá věc skličuje a naplňuje smutkem z promarněných šancí: přistání živých lidí na Marsu už se asi sotva dočkám.

Rozšířená reprodukce prostomyslnosti

Letos jsem měl možnost, či možná lépe nutnost, zkoušet budoucí kandidátky učitelských povolání v počtu, který se blížil dvaceti, tedy celkem reprezentativní vzorek. Říci, že jsem byl zděšen, je poněkud slabé slovo. Jako examinátor jsem spíše mírný, ale přes polovinu z nich neprolezlo ani tím nejbenevolentnějším sítem (některé se ukázaly velmi znalými, ale to celý problém nezmenšuje). Posuzovat inteligenci je bez příslušného testu vždy obtížné, ale už přístup byl u mnoha z nich zcela zděsující – na přednášky nejít, skriptum si nepřečíst, jen to opakovaně „zkoušet“ za omílání nic neříkajících frází.

Povolání učitelky na základní škole je obtížné, klade nároky i na jiné osobní vlastnosti nežli na znalosti a intelekt a není pro ně nutno být novou madam Curie, ale kdesi je hranice, za níž by se slevit nemělo. Pokud budou osoby, které si netroufnou na trvalou ondulaci či prodej textilu, hledat své úběžiště v učitelství, jest se o budoucí generace víc než obávat. Jsem si jist, že tento článek vyvolá mnoho nevole, ale jaksi už nemohu mlčet. Tím, že se něco rozhořčeně popře, se celá věc ani o chloupek nezlepší a vypadá-li něco pěkně v teorii, je dobře si to prohlédnout i v praxi. Stojí-li na stránkách ministerstva zemědělství něco o očekávané rekordní sklizni brambor, je poměrně prospěšné se podívat také na pole – možná mandelinky uhlodaly nať až u kořenů, možná brambory nikdo ani nezasadil.

Čteme-li si novelu Boženy Němcové Pan učitel, uvidíme téměř nadčlověka, usilovně pracujícího v „dílňě lidskosti“. Učitelstvo základních škol tvořilo i páteř československých legií za první světové války a tím do určité míry i elit první republiky. I c. a k. učitelky, sužované tehdy tíživou povinností celibátu, se těšily dobré pověsti – moji prarodiče ještě vzhlíželi k učitelům jako k intelektuálnímu vzoru.

Bylo to však tak idylické, jak se to s odstupem jeví? Klostermann v jednom ze svých šumavských románů zmiňuje tamního venkovského kantora, který „strávil jediný růček na budějovické preparandě“ a o němž hovoří jeden ze sedláků souslovím „ten starý osel“. Pokud někdo dokončil učitelský ústav řekněme roku 1910, čekalo na něj v rychlých proměnách oficiální chválení císaře pána, tatíčka Masaryka, Vůdce a jeho lokálních přísluhovačů, Beneše a krátké poválečné demokracie a opět báťušky Stalina a jeho lokálních přísluhovačů. To jistě stačí k věru zasloužené penzi i k erozi prestiže učitelského stavu obecně.

Vzpomínky na minulorežimní „soužky“ a „pančitelky“ patří k běžným obrazům až klišé ústních memoárů i literatury. Pokud se naše generace mnohých „soužek“ bála – dobře si vzpomínám, jak jsem z jedné sadistky v pedagogických službách šedesátých let nemohl v noci spát – bojí se dnešní učitelstvo svých žáků. Dá se takovýto proces strachu pouze obrátit s tím, že někdo někoho „dusit“ musí? Jeden z mých vzdělaných přátel, takto učitel základní školy, nikoli obrazně zakoupil krejčovský metr a jeho odstříháváním monitoroval svou vytouženou cestu do penze. Když jsem provedl letošní examinaci, zaradoval jsem se, že nemám žádné malé děti, na které by škola teprve čekala. Je opravdu dobré a nezbytné přijmout na kantorské povolání každého, kdo se ještě udrží na nohou? Nezavedli jsme na vysokých školách perverzní systém, který vlastně penalizuje každého, kdo by zkoušel jen trochu náročněji? Důležitý je přece počet absolventů, nehledě k Damoklovu meči obvinění z „diskriminace“, onoho čarodějnictví našich dnů. Mám se nechat znechutit a začít paušálně rozdávat samé „výborné“? Nejen ve státě dánském je cosi vážně zpuchřelého.

Vzpomínky na budoucnost

Je tomu už osmadvacet let, co jsem vyšel z brány utečeneckého tábora a začal se rozhlížet po své nové vlasti, Rakousku. Byl jsem fascinován i šokován: domy byly opravené, ulice barevné, obchodníci a číšníci přívětiví, ke koupi bylo, co mohl člověk vůbec pomyslet. Mango, spojené se starými cestopisy a Indií, leželo v nejbližším stánku. Na knihkupeckých pultech a ve skladech byla jakákoli kniha, kterou by si srdce přálo – ale skoro nikdo je nečetl. Dalo se jet za ne až tak velký peníz do celého světa, ale skoro nikdo tam nejezdil – ještě tak do Alp nebo do Itálie. Do prvomájového průvodu se pojednou nemuselo, ale mohlo.

První zásadní rys mnoha povah, který mne upoutal, byla malichernost, navíc často spojená s infantilní pomstychtivostí. Když jsme s mým mistrem instalatérem pracovali v jakési vile, rozmyšleli se majitelé do nekonečna, v jakých odstínech mají být jejich tři klozetové mísy – zda kakaové, lila či v odstínu jaspisu. Po jejich montáži celou koncepci zrevidovali ještě jednou a nastalo nové bourání.

Byl jsem tehdy jako ve snách, než jsem pochopil, že společnost, dodávající vše až pod ústa, k takovému chování a přemýšlení, či lépe nepřemýšlení, nutně vede. Jeden z mých nových kamarádů mi tehdy řekl: „No, trochu sis polepšil, místo jedné strany tu máme dvě.“ Co tím myslel, jsem pochopil až později. Partaje prorůstaly

celým státním aparátem a všechna místa včetně uklízeček se obsazovala po stranické linii. Také jsem dostal nabídku ke vstupu do jedné z nich a když jsem odmítl s argumentem, že jsem to neudělal ani doma, odcházeli pánové či soudruzi se zlověstným mumláním: „Budete litovat, pane doktore, budete litovat!“

Na ministerstvu jsem záhy pochopil, že pan dvorní rada je poslušnou marionetou v rukou místního odborového bose a členství v odborech je mnohem důležitější než všechna práce. Moc se valila „paralelními kanály“ zcela odlišnými od těch oficiálně deklarovaných. Společnost byla „ustátá“, každý opevněn na svém „postu“ a cenil zuby na potenciální rivaly – vzdát se čehokoli, byť nároku na jeden obložený chlebiček, bylo zcela nemyslitelné: byla to jen jiná stránka maloformátnosti pestrobarevných klozetů.

Nezáleželo už také na věci, ale na jejím „mediálním obraze“. U každého se dalo dlouho dopředu odhadnout, co bude říkat či co si bude myslet – vše bylo předem dáno podle příslušnosti k určitému stavu, jehož barvy měl hájit, jako ve středověkém městě: „Říká to, co se ševcům sluší říkat?“ Byl jsem zděšen, jak jalové, křiklavé a stereotypní je umění – představa, že umělec musí „šokovat“, byla to jediné, co většina z nich naplňovala. Říci něco jiného nežli obvyklá klišé se rovnalo společenské sebevraždě – i „skandály“ byly prokalkulovány bedlivě dopředu. Z řečového projevu se, snad kromě momentů nátlaku a vydírání, vytratila schopnost náznaku či poetické metafory ve prospěch „polopatismu“, podobně, jako kuchař-neumětel musí hýřit pepřem. To platilo zejména o humoru, který mi připadal hrubý a trapný. Ve společnosti se etablovaly relativně široké kruhy, jejichž hlavní náplní činnosti bylo „protestovat“- proti čemu, bylo docela jedno.

Tehdy jsem si neuvědomoval, že takováto struktura společnosti je relativně stabilní, ba že k tomuto cíli při určitém nastavení parametrů nutně spěje. U nás už dnes svou druhou vlast znovu dobře poznávám – jen je dnes situace mnohem postmodernější, „tekutá“ a vylepšená o digitální média, též partajní systém se dosud nevyvinul do řečených podob. To, před čím jsem se odsunul do českého, tehdy smysluplného porevolučního kvasu, mne znovu dohonilo.

Nevtíravý půvab skromnosti

Slovo „skromnost“ se stalo výrazem polozapomenutým, zčásti téměř neslušným a nesalonním, zčásti znějícím jako z jiné doby, jako dejme tomu „marškumpanie“ či „fidibus“.

Skromnost má v podstatě dvě různé dimenze, hmotnou a společenskou. Ta první spočívá v tom, že si dáme k večeři řekněme suchý chleba s rajčetem, ačkoli bychom si mohli dovolit pečenou husu, druhá v tom, že se nedereme do popředí, do centra pozornosti a k moci, ale čekáme, až k tomu budeme pro své zásluhy či ctnosti vyzváni. Všechny tradiční společnosti chápaly nápadné „sebeupředování“ a vychloubání jako faux pas, až na Spojené státy pozdního 19. století, odkud se tato manýra posléze rozšířila do celého světa. Já, já, já – na mém pupíku se udělal pupínek! Světe, věz to! Mám své odborníky na PR!

Křesťanství darmo nezdůrazňuje, že pokora není chtěná utápnutost, ale realistické zhodnocení vlastních možností a vlastního místa ve světě. O dobrovolné skromnosti dnes mluví tak nanejvýš ekologisté a lidé i odborníci nad tím potřásají hlavou.

Nezbláznili se náhodou? Nepodřívají tím ekonomický a nepřímo i politický systém? Snad jen skauti se svým starodávným lovením bobříků hladu, žízně a mlčení mají něco z mentality, která nechtěla vše hned a tady. Nestojí celá naše společnost na kultivaci nespokojenosti a netrpělivosti? Úsloví typu „Dočkej času, jako husa klasu!“ jsou dávno kdesi na smetišti dějin. Dnešní husa chce klas dvacet čtyři hodin denně, na dosah zobáku.

Ne že by snad tato snaha nenesla hojné ovoce: v hypermarketu jsou borůvky v lednu, na Seychelly možno doletět za pár hodin, z internetu vytéká v momentu přehršle různých informací. Potíží je jen v tom, že síla v lidských duších, která tento mechanismus pohání, je při svém rozpoutání v podstatě neregulovatelná a slepá, trochu jako když se přetopí parní kotel či uvede do pohybu řetězová jaderná reakce. Očekávání rostou rychleji než reálná ekonomika a stále rychleji narůstající požadavky vedou k „tunelování“ budoucnosti, jak to finanční systém umožňuje. Není to poprvé ani naposled, kdy to, co bylo něčemu pohonem a motivací, se stává najednou vážným ohrožením. I civilního strážníka Brettschneidera nakonec sežrali psi, které od Švejka během výkonu své služby nadšeně za erární peníze koupil. Problém vzniká v okamžiku, kdy ekonomika neroste tak rychle, jaká by byla společenská objednávka, což je mimo nejstrmější konjunktury téměř pořád, například dnes. Společnost se vaří neustálými boji, kdo koho bude vlastně vysávat – ohromná míra přerozdělování umožňuje vnitrostátně i celoplanetárně s tímto momentem kouzlit, jako nikdy v minulosti.

Boj, boj, boj! Lidé si jej podvědomě přejí, byť stále mluví o míru a konsenzu. Válečná generace, která věděla, jak snadno mohou pouliční srážky soukromých armád jednotlivých politických stran přejít v něco mnohem horšího, je už dávno pod drnem. My si ostatně chceme zabojovat bez rizika, podobně jako chceme válku proti Kaddáfímu, ale zcela beze ztrát, či bungee-jumping s pevným gumovým úvazkem. Jenom jako... Zatím to funguje.

Co nefunguje, je celoevropsky sladit možnosti s očekáváními. Není řecká a španělská cesta jen předznamenáním budoucího vývoje, kde dobrovolné sebeomezení nepřichází pro nikoho v úvahu? Proč já, když Lojza... Zejména zřící se něčeho, co už máme, je zcela neschůdné a není to lidským specifíkem. Zkusme i nejmírnějšímu psu odebrat kus masa, do kterého se zakousl, o vlkovi ani nemluvě... Je jistá obava, že vše, co žádáme hned teď, dostaneme v radikálně jiné podobě, než bychom si to představovali.

Každý podle svých sil

Neustálé diskuse kolem penzijního věku v podstatě berou svůj počátek v jednom neblahém jevu moderní společnosti, která začíná stále více fungovat ve stylu kompjútru, jež konstituují její tvář: plus-minus, vše nebo nic. Ve všech tradičních

společnostech se pracovní činnost starců, kteří nepatřili k nějaké úzké privilegované vrstvě, utlumovala postupně. Kdo už nestačil na orbu, kácení stromů či lov, pásal kozy, hlídal děti či okopával zahrádku.

Odhlédněme teď zcela od toho, zda za padesát let budou nějakí řidiči autobusů či tramvají – pokud technický pokrok půjde dál tak, jak jde, tak zřejmě ne, pokud se něco zásadního zasekne, nebude už zase řeč o státních penzích. Problém je obecnější: jak smysluplně zařadit do společnosti ty, kdo „nestíhají“, ať z toho či onoho důvodu, nejsou ale zcela přestárlí či těžce nemocní nebo invalidní. Co s těmi, i mnohem mladšími, kterým nelze světit nějaký sofistikovaný technický systém, kteří by ale v minulosti hejno hus či několik krav spolehlivě uhlídali a napásli?

Tam, kde je levnější koupit za několik milionů rafinovaný poplachový systém než zaměstnat nočního vrátného, je dobrá rada drahá. K celé věci přistupuje i otázka životního smyslu, který nastupuje hned za něčím do žaludku – problém „odcizení“ práce příliš detailně rozdělené je znám už sto padesát let a není vázán jen na staré fabriky: dávný chalupník žil sice z dnešního pohledu bledně, ale celek jeho hospodářství dával rozumný smysl. Ve společnosti, kde jedna část obyvatelstva padá pro workoholismus na ústa a druhá se k smrti nudí a je na ni pohlíženo jako na nepoužitelnou přítěž, je cosi v zásadním nepořádku – stav svým způsobem připomíná reprodukční poměry v Irsku v druhé polovině 19. století, kde měla děti dokonce jen o něco méně než polovina populace, zato pak třeba deset.

Čím může být starý člověk ještě užitečný, když vnoučata jsou daleko, pokud vůbec jaká, postřeh klesá a duše by spíš chtěla opakovat zavedená schémata, než se učit každý půlrok něco nového?

Tento proces, který zvolna začíná už po padesátce, se zvýšeným dožíváním dá zpomalit jen částečně. Produktivní věk „na plné obrátky“ nelze prodlužovat za jistou mez, jediným trvalým řešením je dostatečná obnova populace a toho lze s jistotou a smysluplně dosáhnout jen tím, že by zcela podstatnou část penze tvořilo určité procento z příjmů vlastních dětí – ale o tom jsem psal již několikrát.

Podobná tendence jako ve využívání lidí je patrná v nové době i u hospodářských zvířat, jen s tím rozdílem, že krávy či slepice po krátkém, ale zběsilém snášení či dojení putují na jatky či do kafilerie.

Nikdy nebylo ve společnosti tolik starců a nikdy nebyli v tak malé vážnosti jako dnes. Současná evropská společnost dělá dvě chyby, které svým způsobem spadají v jedno: na jedné straně nepodmiňuje příjem sociálních podpor žádnou protislužbou a tak za okolností vychovává celé dynastie jejich chronických příjemců. Na straně druhé neumožňuje smysluplně zaměstnat ty, kdo tak úplně nestíhají na plné obrátky, ať už za mlada, nebo pro pokročilejší věk.

Celý problém, který je v zásadě problémem jedním, je nastavení na schéma „buď, a nebo“. Je rovněž chybou se domnívat, že všechno ve společnosti se dá „urvat“ penězi a jejich neustálým přeléváním a „pumpováním“. Peníze jsou sice nástroj velmi mocný, ale nestačí zdaleka na všechno, byť je to cesta nejpohodlnější. To, že Saint-Exupéryho Malý princ konstatuje, že přátelé se za ně získat nedají, je jen vrcholem ledovce.

PÁD BYZANCE

Při nedávném pobytu v Istanbulu, někdejší Konstantinopoli, jsem si nemohl nevzpomenout na nepříliš slavný konec byzantské říše, nad níž kdysi slunce nezapadalo a která se cítila být reprezentantkou všeho kulturního dědictví lidstva. Obrovské opevněné město už ztratilo značnou část svého někdejšího zázemí, jeho mocné hradby se místy drolily a uvnitř nich byla dosti značná část zpustlá a opuštěná. Nedostávalo se peněz na armádu, nedostávalo se peněz prakticky na všechno: stát se zadlužoval u cizích bankovních domů, z části muslimských. Nikomu se však nezdálo možné, že by Osmanská říše, z hlediska byzantské sebestřednosti nedávno vzniklé souručenství pohanů, mohla porazit a pohltit impérium, které vedl opravdový křesťanský císař, vlastně zástupce Boha Všemohoucího na zemi. Zatímco Osmané posouvali hranice své moci z Drinopolu stále blíž a blíž, řešili byzantští intelektuálové blízcí palaiologovskému dvoru v důmyslných debatách rozmanité teologické jemnosti. Když pak přišla hodina pravdy, stalo se to, o čem bylo nepřipustné mluvit a v zásadě i myslet, brzy skutkem. V době, kdy obléhání vrcholilo, se byzantské společenské špičky shromáždily v chrámech, kde pozdvihovaly svaté ikony a podkuřovaly jim kadidlem v naději na div až do chvíle, než první voják Mehmeda Dobyvatele rozrazil vrata.

Lze se obávat, že euroamerická civilizace je dnes v podobné situaci, ač k dobývání a ztrátě významu dnes většinou dochází jinak nežli na bojištích tehdejší doby. I my se budeme jednou divit, proč a jak jsme byli ponecháni svými ochrannými duchy na holičkách, proč a jak najednou metody a principy, na něž jsme spoléhali, neúčinkují a nechávají nás v bezradnosti.

Náš objekt největší úcty, chumel světových financí, se může každou chvíli rozplynout jako sníh na slunci, nenastane-li nějaký zázrak. A toho by bylo věru zapotřebí, zůstaneme-li dále ve svém myšlení a jednání v těchže kolejích. Ty, které chtějí bozi zničit, pravidelně raní slepotou a nedostatkem prozíravosti, téměř až k onomu příslovečnému nedohlédnutí si na špičku vlastního nosu.

Z hlediska „velkých“ dějin byl pád Byzance důležitější symbolicky nežli fakticky, po dobytí a vyplenění Konstantinopol žila a rostla dál. Jak by se asi poslední byzantští císařové dívali na dnešní Istanbul s panoramatem plným minaretů a řeckým patriarchou ztraceným kdesi mezi dvanácti miliony Turků, Kurdů a dalších obyvatel, na město, které v zásadě bují a vzkvétá, ale jaksí jinak, nebyzantsky. Něco podobného si zřejmě nepředstavovali ani ve svých nejčernějších snech.

Vždy, kdy si myslíme, že všechno držíme pevně v rukách a na naší straně je historická pravda, je dobře se zamyslet, zda je tomu ještě tak a zda svým chováním už vlastně nekopeme svému kulturnímu okruhu hrob. V Evropě se tomu děje trochu jinými cestami než ve Spojených státech, ale kombinaci bezradnosti se zahleděním do sebe lze pozorovat na obou březích Atlantiku. Nedomnívám se, že z dějin lze čerpat nějaké opravdu účinné poučení pro přítomnou dobu, alespoň mi není známo, že by se tak kdy vůbec stalo. Přesto mi nedá poté, co jsem opět viděl chrám Hagia Sofia přeměněný v museum, abych aspoň jedním sloupkem nepřipomněl mocnou a významnou říši, která se vlastním přičiněním vykotlala a poté zhroutila, už jenom pod relativně nevelkým nátlakem. Sovětský svaz se před jednadvaceti lety zhroutil zcela bez tlaku zvenčí, arabské země se dnes před očima mění jedna po druhé. Kdy dojde vlastně na nás a dá se tomu nějak aktivně čelit? Při prohlížení byzantských hradebních zdí jsem na to odpověď nenašel.

Vybráno z archivních stránek autora.